

Photo: © UNICEF/NYHQ2011-1044/Holt

**Ovire, s katerimi se srečujejo otroci
s težavami z duševnim zdravjem in
intelektualno oviranostjo pri dostopanju
do pravnega varstva v
Sloveniji**

Ovire, s katerimi se srečujejo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo pri dostopanju do pravnega varstva v

Sloveniji

2015

ISBN 978-615-5577-05-5

Ovire, s katerimi se srečujejo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo pri dostopanju do pravnega varstva v Sloveniji

Izjava o avtorskih pravicah:

© Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2015. Vse pravice pridržane.

Pričujoče strnjeno poročilo temelji na raziskavi, ki smo jo izvedli med letoma 2013 in 2015 v okviru evropskega projekta o dostopu do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, pri katerem je sodelovalo deset držav članic. Podrobnejše informacije o projektu so na voljo na spletni strani projekta: www.mdac.org/accessing-justice-children.

april 2015

Prebivalstvo:	2,062,874
Ljudje, mlajši od 18 let:	358,773
Otroci z oviranostjo:	Ni dostopnih podatkov.
Otroci v institucijah:	Ni dostopnih podatkov.
Otroci z oviranostjo v institucijah:	1,300
Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v nastanitvenih ustanovah:	1,043
Datum ratifikacije Konvencije ZN o otrokovih pravicah:	6. julij 1992
Datum ratifikacije Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo:	24. april 2008

Neustrezen dostop do informacij o pravicah

Otroci imajo pravico do neposredne informiranosti o lastnih pravicah (npr. pravicah, da izrazijo svoje želje, da izbirajo med alternativnimi podpornimi metodami itd.), naravi postopkov, morebitnih posledicah in odločitvah o namestitvi, vendar samo

takrat, ko dosežejo starost 15 let in so sposobni razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj. V vseh drugih primerih so otroci informirani preko svojih pravnih zastopnikov.

1. januarja 2015. Podatki Statističnega urada republike Slovenije, <http://www.stat.si/StatWeb/en/show-news?id=5148&title=Prebivalstvo-Slovenija-1.-januar-2015> (zadnji dostop: 27. april 2015), 1. preglednica.
2. V drugi polovici leta 2014. Podatki, ki so na voljo na podatkovnem portalu SI-STAT Statističnega urada Republike Slovenije, na spletnem naslovu: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C1002E&ti=&path=../Database/Demographics/05_population/10_Number_Population/05_05C10_Population_kohez/&lang=1 (zadnji dostop: 27. april 2015).
3. Leta 2011. Neža Kogovšek Šalamon, Country Report on Slovenia for the Study on Member States' Policies for Children with Mental Disabilities (Brussels: European Parliament, Policy Department C - Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Civil liberties, justice and home affairs, 2013), dostopno na: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474431/IPOL-LIBE_ET%282013%29474431_EN.pdf (zadnji dostop: 28. april 2015), str. 6.
4. V letu 2012 je bilo vključenih 445 otrok in mladih v starostnem razponu od 0 do 20+ let z "zmernimi, hudimi in najhujšimi težavami z duševnim zdravjem", 201 otrok z "blažjimi težavami z duševnim zdravjem" in 397 otrok s "čustvenimi in vedenjskimi motnjami". Statistični urad Republike Slovenije, "Institucije, domovi za otroke in mladino ter druge ustanove, v katerih bivajo otroci in mladi s posebnimi potrebami, Slovenija, 2012- sklepni podatki" (6. julij 2013), dostopno na: <http://www.stat.si/StatWeb/en/mainnavigation/data/show-first-release-old?ldNovice=5528> (zadnji dostop: 27. april 2015).

Pomanjkanje ustreznega nadzora

Za otroke, ki so nameščeni v institucijah, ni ustreznega regulatornega okvirja, ki bi preprečeval nasilje. Prav tako ni specifičnih akcijskih načrtov ali podatkov o nasilju v institucijah niti ukrepov za preprečevanje takšnega nasilja. Stanje je takšno kljub poročilom, ki kažejo, da otroci z oviranostjo in otroci v institucijah izkušajo visoko stopnjo zlorab.⁵ Varuh človekovih pravic RS je pooblaščen za nadziranje vseh institucij, v katerih je ljudem, tudi otrokom, odvzeta prostost.⁶ Kljub temu pa nima

posebne strokovne usposobljenosti za nadziranje uresničevanja pravic otrok z oviranostjo (ali otrok na splošno). Varuh RS za človekove pravice že več let zagovarja ustanovitev Urada varuha otrokovih pravic, ki bi otrokom podajal informacije o lastnih pravicah, nasvete, jih zagovarjal ali podpiral, še posebno tiste, ki živijo v institucijah. Nobeden od obstoječih okvirjev in shem otrokom z oviranostjo v institucijah ne omogoča zagovorništva.

Sodelovanje otrok

Pilotski projekt, "Zagovornik otrok – otrokov glas", je leta 2006 uvedel Varuh RS za človekove pravice. Toda če otrok želi imeti zagovornika, mu ga mora odrediti Center za socialno delo, pri tem pa se morajo strinjati tudi starši, kar pomeni, da otrok nima neposrednega dostopa do zagovornika po lastni izbiri. Zagovorniki pa v imenu otroka sami ne morejo sprožiti sodnega postopka; njihova primarna vloga je omogočiti, da se sliši otrokov glas. Med leti 2007 in 2012 je imelo 237 otrok svojega zagovornika (število otrok je z leti naraščalo). Poročilo o delovanju te službe pa ne omenja, koliko otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo je sprejelo storitve zagovorniške službe, nekaj študij primerov pa opisuje podporo, ki so jo bili deležni otroci s "posebnimi potrebami", otroci z epilepsijo, otroci s "čustvenimi motnjami" in "težavami z duševnim zdravjem" itd.⁷ Zagovorniki so izjavili, da le malo otrok s težavami z duševnim zdravjem koristi njihove storitve, pri tem pa so dodali, da želijo razširiti svoje storitve, da bi jih bili v prihodnje deležni tudi ti otroci.

Obstajajo postopki, v katerih je glede na zakonodajo, zavezujoče prisluhniti otrokovemu mnenju, denimo v primerih, ko gre za spore glede skrbništva in odraščanja otroka ter stikov s starši in sorodniki⁸ in v povezavi z odločitvami o tem, kje se bo otrok izobraževal.⁹ Otrokove želje in izražene preference niso upoštevane, če se ugotovi, da niso v skladu z otrokovo "največjo koristjo".¹⁰

V drugih postopkih, kot je sprejem v institucijsko ali rejniško oskrbo ali pa pri namestitvi v skrbništvo, ni nobene zakonske obveze po tem, da bi pridobili mnenje otroka, mlajšega od 15 let, čeprav so centri za socialno delo to sprejeli kot pričakovani standard. V praksi pa otroci niso vedno slišani, tudi v primerih, ko to zahteva zakon.

Otroci imajo pravico sodelovati in biti slišani, kadar kompetenten organ presodi, da je otrok sposoben razumeti pomen postopka, v katerem je udeležen.¹¹ Otrok ima neodvisen pravni položaj v civilnem postopku, če je "dopolnil 15 let in je sposoben razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj."¹² Otroci, ki ne izpolnjujejo teh dveh pogojev lahko sodelujejo samo preko svojega zakonitega zastopnika ali v primeru navzkrižja interesov med otrokom in zastopnikom, preko takoimenovenega "posebnega zastopnika"¹³.

Samo otroci, ki so dopolnili starost 15 let in so v postopkih izrazili svoje mnenje, imajo pravico izpodbijati odločitve. Drugi otroci lahko odločitve izpodbijajo le posredno, preko pravnih ali posebnih zastopnikov.

5 Neža Kogovšek Šalamon, *Country Report on Slovenia for the Study on Member States' Policies for Children with Mental Disabilities*, p.23.

6 Za letna poročila Varuha človekovih pravic Republike Slovenije na področju izvajanja nalog nacionalnih mehanizmov za preprečevanje nasilja pod okriljem Izbirnega protokola Konvencije ZN proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju glej <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/porocila-varuha-v-vlogi-dpm/?l=6> (zadnji dostop: 10. april 2014).

7 M. Jenkole, *Posebno poročilo o projektu – Zagovornik glas otroka /special report of a project – advocate the children's voice* (Ljubljana: Varuh človekovih pravic, 2013).

8 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Uradni list Republike Slovenije, št. 69/04 UPB, dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/zakonodaja/law_on_marriage_and_family_relations.pdf (zadnji dostop: 15 oktober 2013).

9 Kogovšek Šalamon, *Country Report on Slovenia for the Study on Member States' Policies for Children with Mental Disabilities*.

10 Podatki, zbrani v intervjuju s sodnico, ki se ukvarja z družinskimi zadevami na Okrožnem sodišču v Ljubljani na Oddelku za družinsko sodstvo, 31. marca 2014.

11 Ibid.

12 Zakon o pravdnem postopku, člen 409.

13 Ibid.

Primerne in postopkovne prilagoditve

Otrokom prijazne sobe za zaslišanje so posebni prostori, v katerih so otroci lahko zaslišani na otroku prijazen in varen način.¹⁴ Opremljene so tako, da ne zbujajo strahu in omogočajo zaslišanje, ki je prijazno do otrok, ki so bili žrtve kaznivih dejanj. V Sloveniji obstaja 11 tovrstnih sob.¹⁵ Z nekaterimi upravljajo državne oblasti, z drugimi pa nekatere organizacije civilne družbe v okviru pilotskih projektov.¹⁶ Posneto zaslišanje varno shranijo za potrebe sodišč in drugih teles, ki sodelujejo v postopku.¹⁷ Ker ni pravnega in političnega okvirja, otrokom prijazne sobe niso na voljo vsem otrokom, ki so udeleženi v kazenskih postopkih. Prav tako vsi sodniki in tožilci niso seznanjeni s temi prostori, zato njihova uporaba ni dosledna.¹⁸

Med postopki otroci nimajo na voljo psihosocialne ali psihoterapevtske podpore. V Sloveniji tudi primanjkuje specializiranih psihoterapevtov za delo z otroki – žrtvami zlorab, ki jih je težko najti, kar zahteva dodaten čas za čakanje.

Dolžina postopkov

Posledica vključevanja strokovnjakov v kazenske in civilne primere, ki zadevajo otroke s težavami z duševnim zdravjem, so dolgotrajni postopki, če sodimo po besedah staršev otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Starši, ki smo jih intervjuvali v sklopu projekta, priporočajo, naj bo v tak postopek vključen največ eden strokovnjak ali strokovnjakinja, da bi se tako izognili tovrstnim zamudam.¹⁹

14 Ministrstvo za pravosodje, *Priporočila - Razgovor z otrokom ob pomoči videokonferenc in drugih tehničnih sredstev* [Ministry of Justice, Recommendations - Conversation with a child with the help of videoconferences and other technical gadgets] (Ljubljana: Ministry of Justice, 2011).

15 Sabina Klaneček, *Children and justice* (osebno gradivo, 2014).

16 Intervju z vodjo Oddelka za mladoletniško, družinsko in spolno kriminaliteto Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, 21. marca 2014.

17 Kogovšek Šalomon, *Children's involvement in criminal judicial proceedings in the EU: Contextual Overview for the Criminal Justice Phase - Slovenia*.

18 Intervju s slovensko Varuhinjo človekovih pravic, Republika Slovenija - Varuh za človekove pravice, Republika Slovenija, 3. marca 2014, in intervju z vodjo Oddelka za mladoletniško, družinsko in spolno kriminaliteto Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani, Okrožno državno tožilstvo v Ljubljani, 21. marca 2014.

19 To izjavo nam je v okviru intervjujev v fokusni skupini podal predsednik strokovnega sveta Zveze društev Sonček; mati otroka s cerebralno paralizo in blago intelektualno oviranostjo, Sonček - Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije, 10. marca 2014.

Pomanjkljivo usposabljanje strokovnjakov

Številni strokovnjaki niso dovolj usposobljeni ali pa imajo premalo znanja za delo z otroki. To velja tudi za odvetnike, tožilce in sodnike. To težavo rešujeta Varuh RS človekovih pravic in vlada, ki se vključujeta v stalne programe strokovnega in interdisciplinarnega usposabljanja.²⁰ Žal pa nobeno od omenjenih usposabljanj ne zagotavlja informacij

ali gradiv za delo z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Otroci imajo v določenih okoliščinah pravico do odvetnika za pravno pomoč,²¹ pravno zastopanje pa je problematično, kadar odvetnik ni usposobljen za komuniciranje z otrokom z oviranostjo ali takrat, ko odvetnik ne pozna otrokovih pravic.

Pomanjkanje inkluzivnega izobraževanja

Slovenska zakonodaja daje otrokom z oviranostjo pravico do izobraževanja, saj določa, da "imajo otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge hujše prizadete osebe pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje iz prejšnjega odstavka se financira iz javnih sredstev."²² Odločitev o tem, kje se bodo izobraževali otroci z oviranostjo sprejme Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, ki deluje pod okriljem Zavoda republike Slovenije za šolstvo.²³

Zakonodaja šolam omogoča, da zavrnejo dostop otrokom z oviranostjo, če otroku niso zmožne zagotoviti primernih prilagoditev.²⁴ Zavod republike Slovenije za šolstvo sicer priznava, da prihaja do zamud pri sprejemanju odločitev glede usmerjanja otrok, hkrati pa meni, da so starši in otroci dovolj vključeni v postopek odločanja. Nekateri starši in socialni delavci in delavke pa se s tem ne strinjajo: "S starši in otroci se sploh ne srečajo, če starši niso dovolj vsiljivi."²⁵ To pomeni, da je dostop do izobraževanja pogojevan z dejanji staršev otroka, njihovo stopnjo angažiranosti, znanja in povezav. Pri otrocih, za katere menijo, da niso sposobni dosegati določenih akademskih standardov, sploh ne razmišljajo, da bi jih namestili v običajno izobraževanje, temveč jih samodejno usmerijo v posebne šole ali pa se ti otroci šolajo doma.²⁶

20 Intervju z vodjo Oddelka za mladoletniško, družinsko in spolno kriminaliteto Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, 21. marca 2014; intervju z višjim policijskim inšpektorjem-specialistom - Ministrstvo za notranje zadeve, Generalna policijska uprava, Uprava kriminalistične policije, Oddelek za mladoletniško kriminaliteto, 13. marca 2014; intervju s slovensko varuhinjo za človekove pravice, Republika Slovenija - Varuh človekovih pravic, 3. marca 2014; intervju z odgovorno osebo na Ministrstvu za pravosodje, na področju izvajanja "otrokom prijaznega pravosodja", zlasti pri projektu "otrokom prijaznih sob za zaslišanje" in usposabljanje sodnikov in drugega osebja, ki delajo na sodiščih, in intervju s specialistom za kazensko pravo pravo za mladoletnike na Ministrstvu za pravosodje, 13. marca 2014.

21 65. člen Zakona o kazenskem postopku (Uradni list RS, 32/07) določa v kazenskih postopkih, ki so posledica kazenskih dejanj proti spolni nedotakljivosti, kazenskih dejanj zanemarjanja mladoletnikov in krutega ravnanja ter kazenskih dejanj trgovanja z ljudmi, da ima žrtev, ki je mladoletna, ves čas postopka na voljo zakonitega zastopnika, ki varuje njene pravice, zlasti ko gre za varovanje njegove osebne integritete med zaslišanjem pred sodiščem in pri zahtevi po pravični odškodnini.

22 Ustava republike Slovenije, 52. člen.

23 Glej Zavod RS za šolstvo, "It's all about education", dostopno na spletni strani Zavoda RS za šolstvo na: <http://www.zrss.si/default.asp?link=ang> (zadnji dostop: 10. April 2014).

24 B. Opara et al, *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji* [Analysis of the education of children with special needs] (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2010).

25 Fokusna skupina s sodelovanjem vodje Institucionalne oskrbe pri Zvezi društev Sonček; in mati otroka s cerebralno paralizo in blago intelektualno oviranostjo ter predstavnik uporabnikov, Sonček - Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije, 10. Marca 2014.

26 Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji [White paper on education in the Republic of Slovenia] (2011) dostopno na: http://www.belaknjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf (zadnji dostop: 10. april 2014).

Institucionalizacija

Institucionalizacijo poganjajo toge prakse in zakonodaja. Center za socialno delo lahko na lastno pobudo ali v soglasju s starši namesti otroka v institucijo zaradi "osebnostnih ali intelektualnih in duševnih motenj, ki bistveno ogrožajo njegov zdrav osebni razvoj."²⁷ Ta ukrep lahko velja največ tri leta in se lahko "izjemoma podaljša ... čez opredeljeno časovno obdobje" na podlagi mnenja institucije.²⁸ Poleg tega pa tudi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, ki

je bil sprejet leta 2000, določa, da otroka lahko namestimo v institucijo ali rejništvo, "če je posebna šola zanje preveč oddaljena, da bi lahko dnevno potovali tja". Glede na intervjuje, ki smo jih izvedli med raziskavo v tem projektu, je institucionalizacija glede na slovensko prakso najpogostejša možnost, ki jo ponudijo ljudem, ki potrebujejo kompleksnejšo podporo. Ljudje z dolgotrajnimi motnjami ali stiskami, ki imajo lahko različne razloge (denimo, starost, intelektualna ali telesna oviranost, vedenjske težave) pogosto končajo v institucionalnih okoljih.²⁹

Pomanjkanje razčlenjenih podatkov

Izven področja, ki ureja izobraževanje v institucionalni oskrbi je na voljo zelo malo podatkov o otrocih s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Podatki Statističnega urada RS o nesodnih postopkih, ki so povezani z izobraževanjem, so sicer na voljo, vendar ne vsako leto. Zadnji dostopni podatki segajo v leto 2008 in kažejo, da je 2916 otrok z oviranostjo zaprosilo za prilagoditve v šoli zaradi posebnih potreb, med njimi pa je 1638 otrok, ki so prejeli posebno podporo. Od teh primerov jih je 0,6% povezanih z otroki "v duševni stiski", 11,3% je otrok z intelektualno oviranostjo in 5,2% jih je "otrok z omejenimi intelektualnimi sposobnostmi". 25,4% primerov je povezanih z otroki, ki imajo več oviranosti, to pa vključuje tudi otroke z intelektualno in psihosocialno oviranostjo.³⁰

Na področju števila sodnih postopkov, v katerih so udeleženi otroci s težavami z duševnim zdravjem, kot so postopki glede družinskih razmerij in skrbništva ter upravnih postopkov, ni dostopnih podatkov. V kazenskih in civilnih postopkih je število otrok, ki so bili žrtve, priče ali domnevni storilci kaznivih dejanj, neznan. Zato ni mogoče vzpostaviti primerjave o tem, kakšne so posledice za otroke s težavami z duševnim zdravjem v sistemu kazenskega prava.

27 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Uradni list republike Slovenije, št. 69/04 UPB, dostopno na: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/zakonodaja/law_on_marriage_and_family_relations.pdf (zadnji dostop: 15. oktober 2013), člen 121(1).

28 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, člen 121(2) in (3).

29 Intervju s socialno delavko na Oddelku za varstvo otrok in mladine na Centru za socialno delo, 10. Marca 2014; intervju z vodjo Oddelka za mladostniško, družinsko in spolno kriminaliteto Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani, 21. marca 2014.

30 B. Opara et al, *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji [Analysis of the education of children with special needs]* (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2010).

